

7. Тарасюк Г.М. Бізнес-план : розробка, обґрунтування та аналіз : навч. посібник / Тарасюк Г.М. – К. : Каравела, 2006. – 280 с.

References

1. *Biznes-plan : tekhnolohiia rozrobky ta obgruntuвання : navchalnyi posibnyk [Business plan: technology of development and substantiation]* / S.F. Pokropyvnyi, S.M. Sobol, H.O. Shvydanenko, O.H. Derev'ianko. – K. : KNEU, 2002. – 379 s.
2. Danik N.V. *Biznes-planuvannya yak instrument zdiisnennia finansovoho menedzhmentu v suchasnykh umovakh rozvytku Ukrainy [Business planning as an instrument of financial management in the current conditions of development of Ukraine]* // *Hlobalni ta natsionalni problemy ekonomiky*. – 2014. – Vypusk 1. – С.129-133
3. Didenko E.O., Nianchur B.S. *Biznes-planuvannya ta yoho rol u stratehichnomu upravlinni pidpriemstvom [Business Planning and its Role in Strategic Business Management]* // *Ekonomika ta derzhava*. – 2016. – №12– С.78-81
4. Korotkova V.O. *Osoblyvosti rozroblennia ta prezentatsii biznes-planiv [Features of developing and presenting business plans]* // *Investytsii: praktyka ta dosvid*. – 2013. – № 14. – С.34-37
5. Lavriv L.A. *Biznes-planuvannya u diialnosti orhanizatsii: bazovi protsedury ta osnovni metodychni pidkhody [Business planning in the organization: basic procedures and basic methodological approaches]* // *Innovatsiina ekonomika. Naukovo-vyrobnychy 2013*. - №10. – S.104-111
6. *Planuvannya v pidpriemstvakh i orhanizatsiakh spozhyvchoi kooperatsii: stan i perspektyvy rozvytku: Monohrafiia [Planning in enterprises and organizations of consumer co-operation: the state and prospects of development]*/ Ivanova V.V., Sydorenko-Melnyk I.M., Fastovets A.A., Yurko I.V. / *Za red. A.A. Fastovets*. – Poltava: RVTs PUSKU, 2008. – 157 s.
7. Tarasiuk H.M. *Biznes-plan : rozrobka, obgruntuвання та analiz : navch. posibnyk [Business plan: development, justification and analysis]* – K. : Karavela, 2006. – 280 s.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Різник В'ячеслав Володимирович – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри професійної освіти

Різник Надія Анатоліївна – старший викладач кафедри професійної освіти

ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький ДПУ імені Григорія Сковороди».

вул. Миру 4, кв. 28, м. Переяслав-Хмельницький, 08400 Україна

СВЕДЕНИЯ ОБ АВТОРАХ

Резник Вячеслав Владимирович – кандидат педагогических наук, доцент кафедры профессионального образования

Резник Надежда Анатольевна – старший преподаватель кафедры профессионального образования

ГВУЗ «Переяслав-Хмельницкий ГПУ имени Григория Сковороды».

ул. Мира 4, кв. 28 м. Переяслав-Хмельницкий, 08400 Украина

INFORMATION ABOUT AUTHORS

Vyacheslav Riznyk - PhD, Assistant Professor of Vocational Education

Nadiya Riznyk - Senior Lecturer of Vocational Education

SHEE «Pereiaslav-Khmelnyskyi SPU named Gryhoriy Skovoroda»

Str. Myru 4, r. 28, Pereiaslav-Khmelnyskyi, Ukraine 08400

УДК 338.43:504.062.2

DOI: 10.24411/2306–546X–2017–00029

ЕКОЛОГІЧНІ ОБМЕЖЕННЯ І РАЦІОНАЛЬНІ МОЖЛИВОСТІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ АГРАРНОГО СЕКТОРА УКРАЇНИ

**Сакаль О.В.,
Коваленко А.О.**

Предмет дослідження – сукупність теоретичних і методичних аспектів та практичних заходів щодо врахування екологічних обмежень і раціональних можливостей аграрного зростання України у світлі концепції сталого розвитку.

Мета дослідження – обґрунтування екологічних обмежень і раціональних можливостей сталого розвитку аграрного сектора України.

Метод, методологія проведення роботи. Теоретичною основою дослідження є положення економічної теорії, економіки природокористування, теорії сталого розвитку, інституційного аналізу. Методологічну основу дослідження складає сукупність загальнонаукових і спеціальних методів, зокрема, системний підхід, діалектичний метод пізнання та порівняльно-правовий аналіз, історичний підхід, метод причинно-наслідкових зв'язків, економіко-статистичні методи.

Результати роботи: здійснено структурування екологічних обмежень і раціональних можливостей аграрного зростання України у взаємозв'язку із Цілями сталого розвитку;

проаналізовано окремі параметри стану вітчизняного аграрного сектора; зроблено висновки і рекомендації щодо перспектив аграрного зростання України.

Галузь застосування результатів. Результати дослідження можуть знайти застосування у сфері економіки та державного управління у процесі прийняття рішень щодо розвитку аграрного сектора, раціонального природокористування та охорони навколишнього середовища.

Висновки. Проведене дослідження свідчить про необхідність інтенсивнішого розвитку і модернізації вітчизняного продовольчого комплексу та виробництва агропродовольчої продукції з вищою часткою доданої вартості. Нами виділено види екологічних обмежень і раціональних можливостей аграрного зростання України. Зазначені обмеження і можливості сталого розвитку аграрного сектора України деталізуються в системі заходів стратегічного планування на різних рівнях економічного розвитку. Для належного освоєння раціональних можливостей аграрного зростання України необхідно розвивати інституціональне забезпечення інвестиційних проектів поглиблення переробки та освоювати усі можливі джерела фінансування сталого розвитку сільськогосподарського виробництва. Надмірна експортна орієнтація сільського господарства потребує заходів щодо впровадження структурних змін. Високий потенціал аграрної сфери потребує впровадження заходів раціонального землекористування та відновлення потенціалу родючості земель й запобігання її зниження.

Ключові слова: цілі сталого розвитку, екологічні обмеження, раціональні можливості, аграрний сектор.

ЭКОЛОГИЧЕСКИЕ ОГРАНИЧЕНИЯ И РАЦИОНАЛЬНЫЕ ВОЗМОЖНОСТИ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ АГРАРНОГО СЕКТОРА УКРАИНЫ

Сакаль О.В.,
Коваленко А.А.

Предмет исследования – совокупность теоретических и методических аспектов и практических мер по учету экологических ограничений и рациональных возможностей аграрного роста Украины в свете концепции устойчивого развития.

Цель исследования – обоснование экологических ограничений и рациональных возможностей устойчивого развития аграрного сектора Украины.

Метод, методология проведения работы. Теоретической основой исследования являются положения экономической теории, экономики природопользования, теории устойчивого развития, институционального анализа. Методологическую основу исследования составляет совокупность общенаучных и специальных методов, в частности, системный подход, диалектический метод познания и сравнительно-правовой анализ, исторический подход, метод причинно-следственных связей, экономико-статистические методы.

Результаты работы: осуществлена структуризация экологических ограничений и рациональных возможностей аграрного роста Украины во взаимосвязи с Целями устойчивого развития; проанализированы отдельные параметры состояния отечественного аграрного сектора; сделаны выводы и рекомендации относительно перспектив аграрного роста Украины.

Область применения результатов. Результаты исследования могут найти применение в сфере экономики и государственного управления в процессе принятия решений по развитию аграрного сектора, рационального природопользования и охраны окружающей среды.

Выводы. Проведенное исследование свидетельствует о необходимости более интенсивного развития и модернизации отечественного продовольственного комплекса и производства агропродовольственной продукции с более высокой долей добавленной стоимости. Нами выделены виды экологических ограничений и рациональных возможностей аграрного роста Украины. Указанные ограничения и возможности устойчивого развития аграрного сектора Украины детализируются в системе мер стратегического планирования на разных уровнях экономического развития. Для надлежащего освоения рациональных возможностей аграрного роста Украине необходимо развивать институциональное обеспечение инвестиционных проектов углубления переработки и осваивать все возможные источники финансирования устойчивого развития сельскохозяйственного производства. Чрезмерная экспортная ориентация сельского хозяйства требует мероприятий по внедрению структурных изменений. Высокий потенциал аграрной сферы требует внедрения мероприятий рационального землепользования и восстановления потенциала плодородия земель и предотвращения ее снижения.

Ключевые слова: цели устойчивого развития, экологические ограничения, рациональные возможности, аграрный сектор.

ENVIRONMENTAL CONSTRAINTS AND RATIONAL OPPORTUNITIES OF THE SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF THE UKRAINIAN AGRICULTURAL SECTOR

Sakal O.V.,
Kovalenko A.O.

Subject of research – a set of theoretical and methodological aspects and practical measures for taking into account environmental constraints and rational opportunities of agricultural growth of Ukraine in the light of the concept of sustainable development.

Purpose of the research – justification of environmental constraints and rational opportunities for sustainable development of the Ukrainian agricultural sector.

Method, methodology of work. Theoretical basis of the research are the terms of economics, environmental economics, theory of sustainable development, institutional analysis. The methodological basis of the research consists of a set of general scientific and special methods, in particular, a systematic approach, a dialectical method of cognition and comparative-legal analysis, a historical approach, a method of cause-effect relations, and economic and statistical methods.

Results of the research: structuring of environmental constraints and rational opportunities for agricultural growth of Ukraine in conjunction with Sustainable Development Goals is done; certain parameters of the state of the domestic agricultural sector are analysed; conclusions and recommendations regarding the prospects of agricultural growth of Ukraine are done.

Practical implications. Results of the research can be applied in the field of economics and public administration in the decision-making process for the development of the agricultural sector, rational nature use and environmental protection.

Conclusions. The research demonstrates the need for more intensive development and modernization domestic food complex and production of agri-food products with a higher share of added value. We have identified the types of environmental constraints and rational opportunities for agricultural growth of Ukraine. These constraints and opportunities for sustainable development of the Ukrainian agricultural sector are detailed in the system of strategic planning measures at different levels of economic development. For proper development of rational opportunities for agrarian growth of Ukraine it is necessary to develop institutional support for investment projects deep processing and explore all possible sources of financing for the sustainable development of agricultural production. Excessive export orientation of agriculture requires measures to implement structural changes. High potential of the agricultural sector requires the implementation of measures for rational land use and the restoration of the capacity of land fertility and the prevention of its reduction.

Keywords: sustainable Development Goals, environmental constraints and rational opportunities, agricultural sector.

Актуальність дослідження. Прогнозне збільшення населення планети до 9,5 млрд осіб до 2050 року може спричинити зростання демографічного тиску, підвищення споживчих очікувань і кліматичні зміни, що потребуватиме додаткового залучення природних ресурсів, а відтак і спричинить погіршення їх стану, особливо земель. Деградація земель становить пряму загрозу засобам існування мільярдів людей, добробут яких залежить від стану довкілля, тому це не автономна (приватна), а глобальна і комплексна проблема [1]. У зв'язку з цим дедалі частіше, як на місцевому, так і на глобальному рівнях, зусилля щодо створення «здорових» і стійких ландшафтів визнаються як вирішальний фактор економічного зростання і добробуту. У цьому світлі особливо актуальним є виділити екологічні обмеження і раціональні можливості аграрного зростання України.

Ступінь дослідження даної проблеми вченими. Наукова парадигма, передумови і проблеми сталого розвитку України з урахуванням природно-ресурсних обмежень та загострення екологічних і соціальних суперечностей, перспективні напрями переведення національного господарства на модель сталого розвитку, теоретико-методологічні засади функціонування господарських систем, сформованих на базі природно-ресурсних комплексів висвітлено у працях Державної установи «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України». Стратегічні напрями розвитку аграрного сектору економіки України висвітлено у публікаціях і наукових розробках Інституту аграрної економіки НААН України, зокрема у частині трансформації земельних відносин. Проблеми продовольчої безпеки, ефективності сільськогосподарських і продовольчих систем, перспективні шляхи та пріоритети підвищення продуктивності й сталості сільського господарства, досягнення відповідних Цілей сталого розвитку досліджено в доповідях і рекомендаціях Продовольчої та сільськогосподарської організації ООН (далі – ФАО).

Предмет дослідження – сукупність теоретичних і методичних аспектів та практичних заходів щодо врахування екологічних обмежень і раціональних можливостей аграрного зростання України у світлі концепції сталого розвитку.

Мета дослідження – обґрунтування екологічних обмежень і раціональних можливостей сталого розвитку аграрного сектора України. Зазначене обумовило виконання таких завдань: структуризація екологічних обмежень і раціональних можливостей аграрного зростання України у взаємозв'язку із Цілями сталого розвитку; аналіз окремих параметрів стану вітчизняного аграрного сектора; висновки і рекомендації щодо перспектив аграрного зростання України.

Методи дослідження. Теоретичною основою дослідження є положення економічної теорії, економіки природокористування, теорії сталого розвитку, інституційного аналізу. Методологічну основу дослідження складає сукупність загальнонаукових і спеціальних методів, зокрема, системний підхід, діалектичний метод пізнання та порівняльно-правовий аналіз, історичний підхід, метод причинно-наслідкових зв'язків, економіко-статистичні методи.

Постановка проблеми. Не зважаючи на глибокі дослідження проблем і перспектив реформування земельних відносин в Україні, розвитку вітчизняного аграрного сектора відповідно до положень сталого розвитку, відсутнє комплексне системне дослідження екологічних обмежень і раціональних можливостей

аграрного зростання, залишаються відкритими проблема належного методологічного обґрунтування і прикладне завдання пошуку дієвих інструментів екологізації управління землегосподарськими системами в умовах поглиблення інституціональних перетворень у природно-ресурсній сфері.

Результати дослідження. «Здорові» екосистеми суші забезпечують істотний внесок у досягнення «Цілей сталого розвитку» («Глобальні цілі сталого розвитку») – показників майбутнього міжнародного розвитку, ухвалених Організацією Об'єднаних Націй на період 2015–2030 роки. Так, ціллю 2 «Подолання голоду, досягнення продовольчої безпеки, поліпшення харчування і сприяння сталому розвитку сільського господарства» передбачено, зокрема, до 2030 року подвоїти продуктивність сільського господарства і доходи дрібних виробників продовольства; забезпечити створення стійких систем виробництва продуктів харчування й упровадити методи ведення сільського господарства, які дозволяють підвищити життєстійкість і продуктивність та збільшити обсяги виробництва, сприяють збереженню екосистем, зміцнюють здатність адаптуватися до зміни клімату, екстремальних погодних явищ, засух, повеней та інших лих і поступово покращують якість земель та ґрунтів; до 2020 року забезпечити збереження генетичного різноманіття насіння і культивованих рослин, а також сільськогосподарських і домашніх тварин та відповідних ним диких видів, сприяти розширенню доступу до генетичних ресурсів і пов'язаних з ними традиційних знань та спільному використанню на справедливій і рівній основі вигод від їх застосування; збільшити інвестування, у тому числі шляхом активізації міжнародного співробітництва, в сільську інфраструктуру, сільськогосподарські дослідження й агропропаганду, розвиток технологій і створення генетичних банків рослин і тварин; усувати та припиняти введення торгових обмежень і виникнення викривлень на світових ринках сільськогосподарської продукції; вжити заходів для забезпечення належного функціонування ринків продовольчих товарів і продукції їх переробки та сприяти своєчасному доступу до ринкової інформації [2].

Досліджуючи екологічні обмеження і раціональні можливості аграрного зростання України, відзначимо, що ФАО розробила як міжсекторальні механізми, так і механізми, орієнтовані на конкретні сектори. Згодом ці механізми еволюціонували відповідно до змін міжнародної обстановки і з урахуванням зростання бази знань у міру появи таких нових інструментів, як механізми, підходи, заходи політики, методи і прийоми, які ФАО та її країни-члени розробляють з метою підвищення економічної, екологічної та соціальної сталості у сфері виробництва продовольства і ведення сільського господарства [3].

Через призму таких завдань виділяємо наступні екологічні обмеження і раціональні можливості аграрного зростання України (рис. 1). Вважаємо, що можливості економічного характеру за певних суспільно-політичних умов можуть виступати обмежувачами факторами аграрного зростання країни.

Рисунок 1. Екологічні обмеження і раціональні можливості аграрного зростання України.

Агрорландшафт – це комплексне поняття, що враховує взаємодію природного і антропогенного ландшафту. Саме від співвідношення цієї взаємодії залежить стійкість агрорландшафту. В Україні сформувалися два типи агрорландшафтів. Перший тип – степова зона України, що характеризується розлогими ланами, померезаними полезахисними лісосмугами, 80–90 % розораністю земельного фонду. Тут поширені монокультури, у помірних нормах застосовуються мінеральні добрива і хімічні засоби. Другий тип – зони Лісостепу і Полісся, які характеризується мозаїчним поширенням полів серед деревної рослинності, диференційованим вирощуванням сільськогосподарських культур, інтенсивним застосуванням мінеральних добрив і засобів захисту рослин. Таким ландшафтам притаманна значно вища продуктивність при збереженні природного продуктивного потенціалу. Агрорландшафти першого типу швидко наближаються до виробничих і біологічних бар'єрів, порушення яких погрожує кризою в сільському господарстві регіону [4]. Негативними безпосередніми наслідками антропогенної трансформації ландшафтів є [4]: дефрагментація природних та природно-антропогенних ландшафтів; втрата середовищ існування видів; втрата біологічного різноманіття; кількісне руйнування цінних елементів ландшафтів та їх компонентів; погіршення якісних характеристик компонентів ландшафтів.

На сьогодні для аграрного сектора економіки особливого значення набуває формування на довгострокову перспективу екологічно стійкого та ефективного агрорландшафту. Це означає, що агрорландшафт поряд із досягненням потенційної продуктивності повинен такою ж мірою виконувати захисні природоохоронні та естетичні функції. Цього можна досягти при створенні максимальної екологічної різноманітності території, що інтенсивно використовується. Така структура території дасть змогу протидіяти тим однобічним навантаженням, що виникають при її господарському освоєнні (обробіток ґрунту, внесення добрив, пестицидів тощо), тобто створити умови для запобігання ерозійних процесів, забруднення водоймищ і повітряного басейну, інакше кажучи, забезпечити екологічну стабільність ландшафту [4].

Агроекологічним обмеженням, що знижує продуктивність аграрного виробництва у довгостроковій перспективі, спричиняє нераціональне використання ґрунтів є необґрунтована структура посівів, що має місце в Україні протягом останнього десятиліття [5; 6]. Очевидно, що порушення встановлених вимог чергування сільськогосподарських культур у сівозмінах спричиняє кон'юнктура ринку сільськогосподарської продукції (табл. 1).

Таблиця 1. Динаміка структури посівних площ основних сільськогосподарських культур в Україні

Усі категорії господарств	2000	2015	2016
Посівна площа – всього, тис. га	27173,3	26901,8	26775,6
Зернові та зернобобові культури	50,2 %	54,8 %	53,6 %
Пшениця	20,7 %	25,5 %	23,2 %
Ячмінь	14,7 %	10,5 %	10,7 %
Кукурудза на зерно	5,0 %	15,3 %	15,9 %
Технічні культури	15,4 %	31,0 %	32,3 %
Цукрові буряки (фабричні)	3,1 %	0,9 %	1,1 %
Соняшник на зерно	10,8 %	19,0 %	22,1 %
Картопля та овоче-баштанні культури	8,4%	6,8 %	6,8 %
Картопля	6,0 %	4,8 %	4,9 %
Овочі	2,0 %	1,7 %	1,6 %
Кормові культури	26,0 %	7,4 %	7,2 %

Джерело: розраховано за даними Державної служби статистики України

За існуючого рівня економічного розвитку в процесі формування структури посівних площ і порядку розміщення культур у сівозмінах слід керуватися матеріально-технічними можливостями конкретних виробників та необхідністю адаптації виробництва до природно-кліматичних умов регіонів [6].

Територія України характеризується високим показником сільськогосподарської освоєності (70,8 %), що значно перевищує екологічно обґрунтовані межі. Найбільший фонд орних земель мають області, розташовані в зоні Лісостепу та Степу, де розораність сільгоспугідь значно перевищує екологічно допустимі рівні, досягаючи 80 % і більше, а розораність сільгоспугідь Херсонської області досягла 90,2 %. Найменшою розораністю сільгоспугідь характеризуються області зони Полісся. У країні тільки 21,2 млн га (35,2 %) еколого стабілізуючих угідь [7, с. 134; 8].

Зміни форм господарювання і власності на землю, що стали основним змістом перетворень в аграрному секторі України в останні роки, негативно позначилися на родючості ґрунтів [9, с. 14, 16]. Основні причини зниження агрономічних властивостей ґрунту – це водна та вітрова ерозії, багаторазовий обробіток потужними і важкими тракторами і комбайнами. На території України нараховується 57,5 % ґрунтів, що страждають від ерозії. Щороку внаслідок ерозії кількість еродованих земель в Україні збільшується на 80–90 тис. га. При цьому втрачається приблизно 11 млн тонн гумусу. Переуцільнення ґрунтів охоплює близько 39 % орних земель. Приблизно 20,0 % ґрунтів в Україні забруднені, 17,7 % – підкислені, 3,7 % – підлужені та 2,8 % – засолені. Дефляційно небезпечні ґрунти становлять 33,4 % від загальної площі сільськогосподарських угідь, у тому числі піддані водній ерозії 22,9 %, вітровій 2,9 % та вітровій і водній – 3,5

% [7, с. 136–137]. В Україні до 30–60 % земель, залежно від регіону, знаходиться на схилах. Погіршені умови ґрунтоутворення на них унаслідок акумуляції водного режиму зумовлюють на 15–50 % зниження їхньої родючості. Реорганізація землевпорядкування в ході проведення земельної реформи призвела до збільшення кількості меж, доріг тощо як штучних рубежів на шляху природного скидання поверхневого стоку, що обумовлює посилення водної ерозії [9, с. 13].

Основною причиною від'ємного балансу гумусу є надзвичайно низькі обсяги внесення добрив (рис. 2).

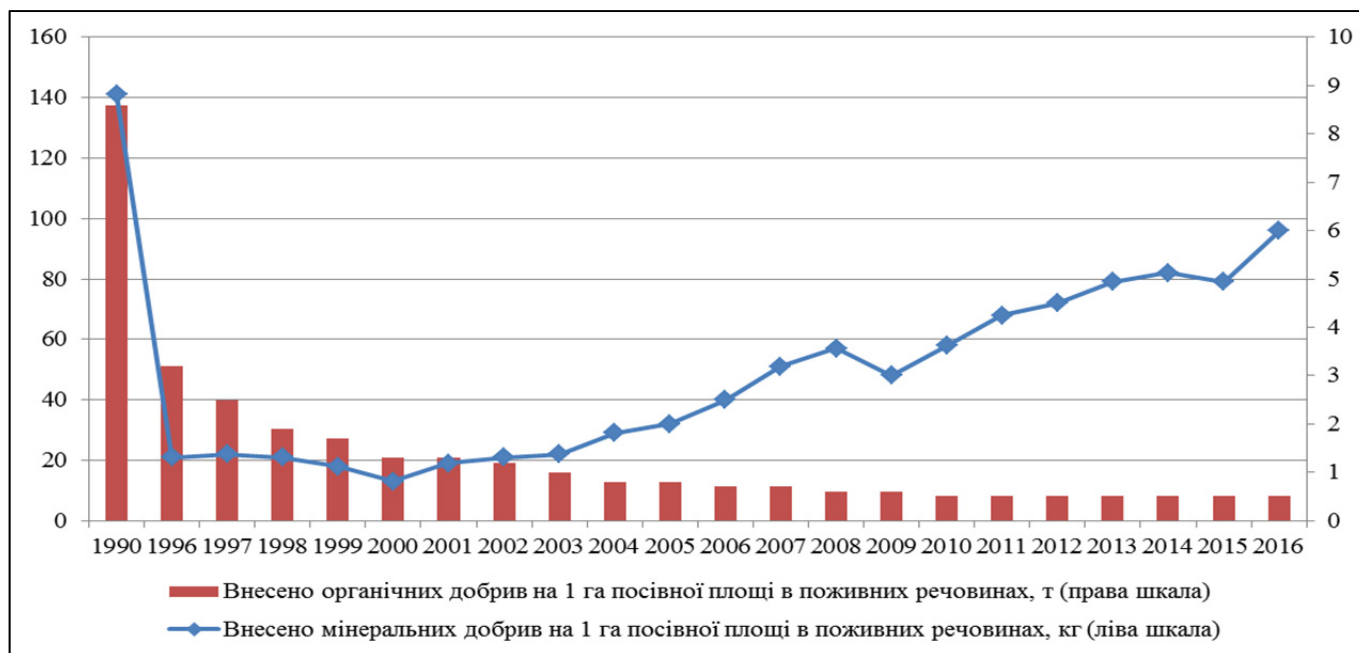

Рисунок 2. Динаміка обсягів внесення мінеральних і органічних добрив під посіви сільськогосподарських культур протягом 1990–2016 рр.

Джерело: за даними Державної служби статистики України. Дані за 2014–2015 рр. наведено без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини зони проведення антитерористичної операції.

Узагальнюючи, основними чинниками зниження родючості ґрунтів є [7, с. 140]: низькі норми внесення мінеральних і, особливо, органічних добрив; призупинення заходів з хімічної меліорації ґрунтів (вапнування, гіпсування); недотримання при вирощуванні сільськогосподарських культур сівозмінних вимог; недотримання протиерозійних заходів; використання надважкої сільськогосподарської техніки.

При цьому головною причиною загострення цієї проблеми в Україні є призупинення (фактично з 1991 р.) дії державної і обласних програм охорони земель. На жаль, проблемі моніторингу стану ґрунтів в Україні не приділяється належної уваги. Через брак фінансування не ведуться повноцінні дослідження розповсюдження, причин виникнення і шляхів усунення деградації. Не опрацьовано дієвих контрольних заходів. У суспільстві не створено атмосфери максимального сприяння збереженню ґрунтового покриву як незамінного національного надбання [9].

Окремим аспектом екологічних обмежень і раціональних можливостей аграрного зростання України є забруднення ґрунтів. У 2014 р. вибірковими обстеженнями для визначення вмісту залишкових кількостей пестицидів були охоплені сільськогосподарські угіддя 28 районів 14 областей України. На території сільгоспугідь України, що обстежувались, середній вміст залишкових кількостей дихлордифенілтрихлоретану в ґрунтах був значно нижчий рівня допустимих граничних значень. Залишкових кількостей гексахлорциклогексану в пробах ґрунтів усіх обстежених областей не виявлено. Мали місце одиничні випадки забруднення ґрунтів пестицидами. Вміст нітратів у ґрунтах сільгоспугідь у цілому був нижчий рівня ГДК [7, с. 135–136]. Зазначене свідчить про поступовий перехід агропромисловців на використання безпечніших хімічних засобів захисту рослин, що сприяє зменшенню забруднення ґрунтів і рослинної продукції [10].

Враховуючи зобов'язання України в рамках виконання положень Угоди про асоціацію Україною та ЄС, а також, зокрема Регламент ЄС № 396/2005 Європейського Парламенту та Ради від 23.02.2005 р., що встановлює максимальні рівні залишків пестицидів у харчових продуктах харчування та кормах рослинного і тваринного походження, тенденцію зниження рівня вмісту пестицидів у ґрунтах сільгоспугідь України можна оцінювати як одну з передумов аграрного зростання.

Упровадження науково обґрунтованої структури посівів та використання раціональних сівозмін, оптимального співвідношення вирощуваних культур забезпечить еколого-економічну ефективність вирішення проаналізованих екологічних обмежень. У сучасних умовах господарювання суб'єкти господарювання заходи з охорони та підвищення родючості ґрунтів впроваджують власне шляхом розроблення проєктів землеустрою, що

забезпечує економічне обґрунтування сівозмін та впорядкування угідь [11]. У крупних за площею господарствах доцільними є сівозміни довгої ротації, оскільки вони забезпечують за порівняно менші виробничі витрати повну маневреність розміщення культур залежно від ґрунтового-ландшафтних чинників, повніше використання біокліматичного потенціалу місцевості, поліпшення й охорону родючості ґрунтів. Тоді як для невеликих за площею господарств пропонують оптимальну форму організації території землекористування на основі запровадження вузькоспеціалізованих сівозмін короткої ротації за науково обґрунтованими принципом розміщення і чергування культур за законами плодозміни [12].

У розвитку агропромислового комплексу у зонах осушення та зрошення визначальну роль відіграють загальнодержавні й міжгосподарські меліоративні системи, які характеризуються незадовільним станом. На сьогодні відбувся демонтаж значної кількості об'єктів, які до 1990-х років забезпечували науково обґрунтований гідрологічний режим у зонах активних осушувальних меліорацій та розвиток сільськогосподарського виробництва на основі зрошуваного землеробства, що призвело до того, що значні площі осушених та зрошуваних земель були виведені з продуктивного господарського обороту [13].

Спостерігається заміна автохтонного культурного генетичного різноманіття внаслідок зростаючого імпорту свійських порід тварин та сортів рослин. Приватизація і освоєння все більших територій, раніше зайнятих дикими ценозами, особливо по берегах річок, на узбережжях морів, веде до зменшення кількості видів, споріднених культурним рослинам. Відбувається збільшення кількості інвазійних видів тварин і рослин. Відзначимо, що Україна приєдналася до зобов'язань щодо контролю за розповсюдженням інвазійних видів у сільськогосподарській діяльності (карантин рослин, риборозведення), аквакультури та лісовому господарстві [8].

Як один із напрямів аграрного зростання слід розглядати розвиток органічного землеробства в Україні, яке відіграє ключову роль в переході суспільства до «зеленої» економіки. Рушійною силою розвитку органічного сільського господарства, насамперед, є зовнішній ринок. Однак для того, щоб органічне сільське господарство розвивалося, втілюючи весь спектр еколого-економічних переваг такого виробництва, пропонується його розглядати як основний напрям у сільськогосподарській політиці, як її ключову стратегію [14, с. 8]. У дослідженнях [14; 15] відзначено, що постановка мети зростання сільськогосподарських угідь для органічного виробництва від 5 до 10 % протягом десяти років підвищує інвестиційну привабливість галузі. Дані Міжнародної федерації руху органічного сільського господарства (IFOAM) свідчать про ріст інтересу до такого виробництва і продукції (рис. 3).

За оперативними даними Державної служби статистики України (<http://www.ukrstat.gov.ua/>) у січні–березні 2017 р. індекс сільськогосподарської продукції порівняно із січнем–березнем 2016 р. становив 99,2 %. У 2016 р. індекс сільськогосподарської продукції порівняно з 2015 р. становив 106,1 %. За попередніми підсумками у 2016 р. рівень рентабельності виробництва підприємствами продукції сільського господарства порівняно з попереднім роком знизився й у цілому склав 37,3 % (у 2015 р. – 45,6 %), у тому числі виробництва продукції рослинництва – 44,3 % (у 2015 р. – 50,6 %), продукції тваринництва – 7,7 % (у 2015 р. – 22,1 %).

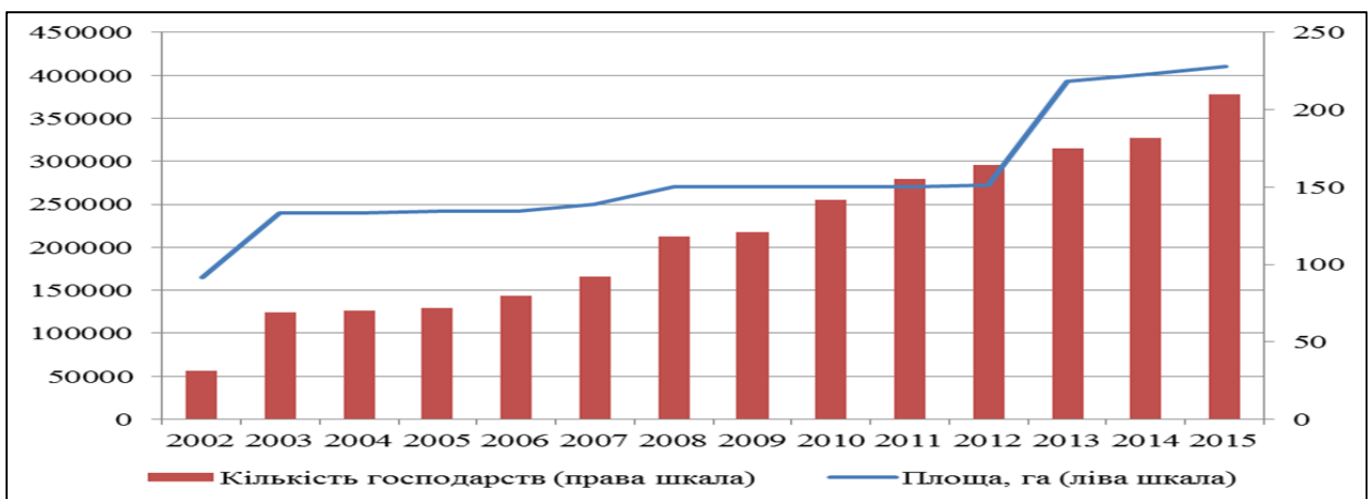

Рисунок 3. Динаміка площі органічних сільськогосподарських угідь і кількості органічних господарств в Україні протягом 2002–2015 рр.

Джерело: [15].

Незадовільна тенденція, що намітилася в 2017 р. у сільському господарстві країни, потребує оперативних заходів щодо врегулювання, враховуючи значний потенціал нарощення виробництва агропродовольчої продукції з вищою доданою вартістю. Однак порівняно низький рівень собівартості виробництва продукції сільського господарства обумовлює інтерес країн ЄС на неї, що пов'язано також із Угодою про асоціацію між ЄС та Україною.

Угода про асоціацію між ЄС та Україною передбачає застосування тарифних квот для певних «чутливих» товарів, зокрема агропродовольчих. За низкою товарів Україна у 2014–2015 рр. не використала квот, або використала менше 30 %. Основними причинами невикористання тарифних квот Україною є [16–18]: безпека харчових продуктів (стосовно свинини), недотримання стандартів санітарних і фітосанітарних заходів (стосовно молока та молочних продуктів, яловичини, столових яєць); недостатнє внутрішнє виробництво (стосовно крохмалю, цукрових сиропів, часнику, грибів); експорт в інші країни (стосовно ячменю, цигарок, висівок); низький попит в ЄС (аспект конкурентоспроможності) (стосовно м'яса птиці (тушки бройлерів), крохмалю, етанолу); відсутність торговельних партнерів в ЄС (стосовно цукру).

Висновки. Проведене дослідження свідчить про необхідність інтенсивнішого розвитку і модернізації вітчизняного продовольчого комплексу та виробництва агропродовольчої продукції з вищою часткою доданої вартості. Нами виділено види екологічних обмежень (порушення структури агроландшафтів; недотримання сівозмін, монокультури, скорочення агробіорізноманіття; несприятливі ґрунтові процеси; недостатні обсяги внесення мінеральних і органічних добрив; незадовільний стан меліоративних систем; поширення інвазійних видів) і раціональних можливостей (економічного характеру: розширення доступу до світових ринків сільськогосподарської продукції, динаміка цін на продовольство, прогрес у техніко-технологічному оснащенні; екологічного характеру: сприятливі природно-кліматичні умови, потенціал родючості ґрунтів, зниження рівня їх забруднення, сприятливі умови для органічного виробництва) аграрного зростання в Україні. Зазначені екологічні обмеження і раціональні можливості сталого розвитку аграрного сектора України деталізуються в системі заходів стратегічного планування на різних рівнях економічного розвитку. Для належного освоєння раціональних можливостей аграрного зростання Україні необхідно розвивати інституціональне забезпечення інвестиційних проектів поглиблення переробки та освоювати усі можливі джерела фінансування сталого розвитку сільськогосподарського виробництва. Надмірна експортна орієнтація сільського господарства потребує заходів щодо впровадження структурних змін. Високий потенціал аграрної сфери потребує впровадження заходів раціонального землекористування та відновлення потенціалу родючості земель й запобігання її зниження.

Список використаних джерел

1. *Reaping The Rewards: Financing Land Degradation Neutrality / United Nations Convention to Combat Desertification, 2015.* – 32 p.
2. Цілі сталого розвитку 2016–2030 [Електронний ресурс] / Представництво ООН в Україні. – Режим доступу: <http://www.un.org.ua/ua/tsili-rozvytku-tysiacholitia/tsili-staloho-rozvytku>.
3. Продовольча та сільськогосподарська організація ООН – офіційна веб-сторінка [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.fao.org/sustainability/frameworks-approaches/ru/>.
4. Каленська О. Агроландшафти: поняття, суб'єкти і фактори трансформації / О. Каленська, О. Сакаль // *Економіст.* – 2015. – № 3. – С. 26–29.
5. Зубець М.В. Методичні рекомендації щодо оптимального співвідношення сільськогосподарських культур у сівозмінах різних ґрунтово-кліматичних зон України [Електронний ресурс] / М.В. Зубець, В.П. Ситник, М.Д. Безуглий // Міністерство аграрної політики України, УААН. – Київ, 2008. – Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?code=v0440555-08>.
6. Методичні рекомендації щодо оптимального співвідношення сільськогосподарських культур у сівозмінах різних ґрунтово-кліматичних зон України [Електронний ресурс]: затверджено наказом Мінагрополітики, УААН від 18.07.2008 № 440/71. – Режим доступу: <http://document.ua/pro-zatverdzhennja-metodichnih-rekomendacii-shodo-rozroblenn-doc164419.html>.
7. Національна доповідь про стан навколишнього природного середовища в Україні у 2014 році. – К. : Міністерство екології та природних ресурсів України, ФОР Грін Д.С. – 2016. – 350 с.
8. П'ятий національний звіт України про виконання положень Конвенції про біорізноманіття / Міністерство екології та природних ресурсів України. – Київ, 2015. – 68 с.
9. Національна доповідь про стан родючості ґрунтів України. – К. : ТОВ «ВИК-ПРИНТ», 2010. – 111 с.
10. Екологічний стан ґрунтів України / [Балюк С.А., Медведєв В.В., Мірошніченко М.М. та ін.] // *Український географічний журнал.* – 2012. – № 2. – С. 38–42.
11. Про затвердження Порядку розроблення проектів землеустрою, що забезпечують еколого-економічне обґрунтування сівозміни та впорядкування угідь [Електронний ресурс]: постанова Кабінету Міністрів України від 02 листопада 2011 р. № 1134; редакція від 12.10.2016. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1134-2011-%D0%BF>.
12. Шувар І.А. Короткоротаційні сівозміни та беззмінно [Електронний ресурс] / І.А. Шувар, Б.І. Бінерт, В.Я. Іванюк // *Агробізнес сьогодні.* – 2015. – № 5(300). – Режим доступу: <http://www.agro-business.com.ua/agronomiia-siogodni/2889-korotkorotatsiini-sivozminy-ta-bezzminno.html>.
13. Андрощук І. Інвестиційне забезпечення меліоративних заходів: національний та регіональний контекст / І. Андрощук // *Економіка природокористування і охорони довкілля: [зб. наук. пр.] / Державна установа «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України».* – К. : ДУ ІЕПСР НАН України, 2015. – С. 67–70.
14. *Органическое сельское хозяйство: шаг стран Восточной Европы, Кавказа и Центральной Азии навстречу «зеленой» экономике. Примеры из Армении, Молдовы и Украины / ЮНЕП, 2011.* – 56 с.

15. *Organic in Ukraine* [Електронний ресурс] / Федерація органічного руху України. – Режим доступу: <http://www.organic.com.ua/uk/homepage/2010-01-26-13-42-29>.

16. Мовчан В. Тарифні квоти ЄС на імпорт з України [Електронний ресурс] / В. Мовчан, І. Коссе, Р. Джуччі. – Берлін/Київ, 2015. – 11 с. – Режим доступу: http://www.beratergruppe-ukraine.de/wordpress/wp-content/uploads/2014/06/PB_06_2015_ukr.pdf.

17. Автономні торговельні преференції ЄС: вплив на український експорт / Інститут економічних досліджень та політичних консультацій, Міжнародний фонд «Відродження». – Київ, 2015. – 43 с.

18. Імплементация Угоди про асоціацію між Україною та ЄС: економічні виклики та нові можливості : наукова доповідь / за ред. акад. НАН України В.М. Гейця та чл.-кор. НААН України Т.О. Осташко ; НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогнозув. НАН України». – К., 2016. – 184 с.

References

1. *Reaping The Rewards: Financing Land Degradation Neutrality / United Nations Convention to Combat Desertification*, 2015. – 32 p.

2. *Tsili staloho rozvytku 2016–2030 [Sustainable Development Goals 2016-2030]*. <http://www.un.org.ua/ua/tsili-rozvytku-tysiacholittia/tsili-staloho-rozvytku>.

3. *Prodovol'cha ta sil'skohospodars'ka orhanizatsiia OON [Food and Agriculture Organization of the United Nations]*. <http://www.fao.org/sustainability/frameworks-approaches/ru/>.

4. Kalens'ka O., Sakal' O. *Ahrolandshafty: poniattia, sub'iekty i faktory transformatsii [Agrolandscapes: concept, actors and factors of transformation]*. *Ekonomist [Economist]*. no. 3 (2015): 26–29. (P. 29).

5. Zubets' M.V., Sytnyk V.P., Bezuhlyj M D. *Metodychni rekomendatsii schodo optymal'noho spivvidnoshennia sil'skohospodars'kykh kul'tur u sivozminakh riznykh gruntovo-klimatychnykh zon Ukrainy [Methodical recommendations on optimal correlation of crops in crop rotation of different soil-climatic zones of Ukraine]*. <http://zakon.nau.ua/doc/?code=v0440555-08>.

6. *Nakaz Minahropolityky, UAAN «Metodychni rekomendatsii schodo optymal'noho spivvidnoshennia sil'skohospodars'kykh kul'tur u sivozminakh riznykh gruntovo-klimatychnykh zon Ukrainy» [Order of the Ministry of Agrarian Policy, UAAS «Methodical recommendations on optimal correlation of crops in crop rotation of different soil-climatic zones of Ukraine»]*. <http://document.ua/pro-zatverdzhennja-metodichnih-rekomendacii-shodo-rozroblenn-doc164419.html/>.

7. *Natsional'na dopovid' pro stan navkolyshn'oho pryrodnoho seredovyscha v Ukraini u 2014 rotsi [National report on the state of the environment in Ukraine in 2014]*. K.: Ministerstvo ekolohii ta pryrodnykh resursiv Ukrainy, FOP Hrin' D.S., 2016. 350 p.

8. *P'iatyj natsional'nyj zvit Ukrainy pro vykonannia polozhen' Konventsii pro bioriznomanittia [Fifth National Report of Ukraine on implementation of provisions of the Convention on Biological Diversity]*. K., 2015. 68 p.

9. *Natsional'na dopovid' pro stan rodiuchosti gruntiv Ukrainy [National report on soil fertility in Ukraine]*. K.: TOV «VYK-PRYNT», 2010. 111 p.

10. Baliuk S.A., Medvediev V.V., Miroshnychenko M.M. et al. *Ekolohichnyj stan gruntiv Ukrainy [Environmental state of soils in Ukraine]*. *Ukrains'kyj heohrafichnyj zhurnal [Ukrainian Geographical Journal]*, no 2 (2012): 38–42. (P. 42).

11. *Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy «Pro zatverdzhennia Poriadku rozroblennia proektiv zemleustroi, scho zabezpechuiut' ekoloho-ekonomichne obgruntuvannia sivozminy ta vporiadkuvannia uhid'» [The resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine «On approval of the Procedure for the development of land management projects that provide ecological and economic rationale for crop rotation and landscaping»]* <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1134-2011-%D0%BF>.

12. Shuvar I.A., Binert B.I., Ivaniuk V.Ya. *Korotkorotatsijni sivozminy ta bezzminno [Shorter crop rotation and invariably]*. *Ahrobiznes s'ohodni [Agribusiness today]*, no 5(300) (2015). <http://www.agro-business.com.ua/agronomiia-siogodni/2889-korotkorotatsiini-sivozminy-ta-bezzminno.html>.

13. Androschuk I. *Investytsijne zabezpechennia melioratyvnykh zakhodiv: natsional'nyj ta rehional'nyj kontekst [Investment providing of meliorative measures: national and regional framework]*. *Ekonomika pryrodokorystuvannia i okhorony dovkillia [Environmental economics and environmental protection]*. K.: DU IEPSR NAN Ukrainy, 2015. Pp. 67–70.

14. *Organicheskoe sel'skoe hozjajstvo: shag stran Vostochnoj Evropy, Kavkaza i Central'noj Azii navstrechu «zelenoj» jekonomike. Primery iz Armenii, Moldovy i Ukrainy [Organic agriculture: the step of the countries of Eastern Europe, the Caucasus and Central Asia towards a «green» economy. Examples from Armenia, Moldova and Ukraine]*. UNEP, 2011. 56 p.

15. *Orhanik v Ukraini [Organic in Ukraine]*. <http://www.organic.com.ua/uk/homepage/2010-01-26-13-42-29>.

16. Мовчан В., Коссе І., Джуччі Р. Тарифні квоти ЄС на імпорт з України [EU tariff quotas for imports from Ukraine]. http://www.beratergruppe-ukraine.de/wordpress/wp-content/uploads/2014/06/PB_06_2015_ukr.pdf.

17. *Avtonomni torhovel'ni preferentsii YeS: vplyv na ukrains'kyj eksport [EU stand-alone trade preferences: impact on Ukrainian exports]*. Kyiv, 2015. 43 p.

18. *Implementatsiia Uhody pro asotsiatsiiu mizh Ukrainoiu ta YeS: ekonomichni vyklyky ta novi mozhlyvosti [Implementation of the Association Agreement between Ukraine and the EU: economic challenges and new opportunities]* za red. akad. NAN Ukrainy V. M. Hejtsia ta chl.-kor. NAAN Ukrainy T. O. Ostashko [Eds. V.M. Heiets', T. O. Ostashko]. K., 2016. 184 p.

ДАНИ ПРО АВТОРІВ

Сакаль Оксана Володимирівна, кандидат економічних наук, старший науковий співробітник, докторант
e-mail: o_sakal@ukr.net

Коваленко Андрій Олексійович, кандидат економічних наук, старший науковий співробітник, учений секретар

e-mail: A.Kovalenko@nas.gov.ua

Державна установа «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України»

бульвар Тараса Шевченка, 60, м. Київ, 01032, Україна

ДАНИЕ ОБ АВТОРАХ

Сакаль Оксана Владимировна, кандидат экономических наук, старший научный сотрудник, докторант
e-mail: o_sakal@ukr.net

Коваленко Андрей Алексеевич, кандидат экономических наук, старший научный сотрудник, учений секретарь

e-mail: A.Kovalenko@nas.gov.ua

Государственное учреждение «Институт экономики природопользования и устойчивого развития Национальной академии наук Украины»

бульвар Тараса Шевченка, 60, г. Киев, 01032, Украина

DATA ABOUT AUTHORS

Sakal Oksana Volodymyrivna, Ph.D. (Econ.), Senior Researcher, Doctoral Candidate
e-mail: o_sakal@ukr.net

Kovalenko Andrii Oleksiiovych, Ph.D. (Econ.), Senior Researcher, Learned Secretary
e-mail: A.Kovalenko@nas.gov.ua

Public Institution «Institute of Environmental Economics and Sustainable Development National Academy of Sciences of Ukraine»

boulevard Tarasa Shevchenka, 60, Kyiv, 01032, Ukraine

Рецензент: Бистряков Ігор Костянтинович, заступник директора інституту з наукової роботи, доктор економічних наук, професор, Державна установа «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України».

УДК 330.43: 330.341.1

DOI: 10.24411/2306-546X-2017-00028

ОЦІНКА ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПРОМИСЛОВОСТІ УКРАЇНИ

Семененко О.Г.

Метою роботи є аналіз інноваційної діяльності промисловості України за останні сім років, розглянуто тенденції розвитку та методики оцінки інноваційної діяльності промислових підприємств.

Методи, що були використані в процесі дослідження. Застосовано системний підхід та методології економічного, статистичного та економіко-математичного аналізу для вивчення тенденцій інноваційного розвитку в промисловому секторі економіки країни.

Результати роботи. Стабільне економічне зростання та підвищення конкурентоздатності підприємств промисловості можливе лише за умови ефективного використання інноваційних ресурсів, економіки знань, впровадження сучасних наукомістких технологій, розробки якісно нової продукції, створення інновацій. Ці обставини вимагають створення науково-обґрунтованих методик оцінки інноваційної діяльності. Моніторинг ефективності інноваційної діяльності важливий не тільки для виявлення позиції галузей на конкретних ринках і у світовій економіці взагалі, але для оптимізації ресурсного потенціалу в процесі впровадження інновацій. Оцінка інноваційної діяльності дозволяє зменшити ризики та скорегувати напрями інвестиційної політики, як на рівні окремого підприємства, так і на рівні держави.

Висновки. Оцінка інноваційної діяльності промислових підприємства є важливою складовою моніторингу та прогнозування інноваційного потенціалу, економічної ефективності інновацій для виявлення проблемних секторів, ризиків та перспектив реалізації інноваційних проектів в одному з найважливіших секторів економіки. Розглянутий узагальнений алгоритмічний підхід до розрахунку інтегрального показника інноваційної діяльності підприємств промисловості дозволяє акумулювати декілька методик економіко-математичного аналізу, що суттєво не змінює результати дослідження але полегшує розрахункові завдання.

Ключові слова. промисловість, інноваційна діяльність, оцінка, інтегральний показник, методологія, прогноз.